

6. Якимчук М. Ю. Проблема обдарованості у вітчизняній і зарубіжній педагогічній теорії та практиці. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. 2013. Вип. 9. С. 155–159.

Загурна Валерія – студентка 4 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: робота з обдарованими учнями, навчання на уроках української літератури.

Науковий керівник – старший викладач Пойда О. А.

Мар'яна Івацко

КОЗАЦЬКІ ТРАДИЦІЇ ТА ЇХНІЙ ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ У ТРАКТУВАННІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Постать Тараса Шевченка з погляду осмислення літературних візій його таланту становить цілий культурний феномен, що завжди є актуальним для дослідження. Але мова йдеться не про «заштамповану» актуальність, яку радянська влада досить тривалий час насаджувала завдяки деформованій шкільній програмі чи промовам на честь чергових річниць письменника, раз у раз застосовуючи стереотипний штамп «Великий Кобзар». У сучасному літературному дискурсі переосмислення творчості Тараса Шевченка викликає незгасаючий інтерес науковців, адже дослідження концептного полотна його поезій є ключем до розуміння всього обширу художніх образів, що займали провідне місце в українському літературному процесі ХІХ ст.

Тарас Шевченко, ставши генієм слова та одним із центральних фігур матриці національного мистецтва, є творцем унікального етноментального комплексу архетипів: Україна, Матір, Воля, Кобзар, Доля, Слава, Ворог тощо. Серед них особливого значення набув образ лицаря-козака поруч із

зображенням кодексу честі воїна, що становить основу нашого дослідження та є особливо актуальним.

Тема статті зумовлює таку **мету дослідження**, що полягає у встановленні лекальних особливостей виховного потенціалу зображення образів козаків через призму поетичного мислення Тараса Шевченка.

Об'єктом нашого зацікавлення є лірична творчість митця, а **предметом** – романтичні твори Тараса Шевченка, у яких інтерпретоване козацтво як лицарство.

Стан досліджень. Проблема вивчення виховного потенціалу лицарства у творчості письменника залишається відкритою. Дослідження окремих моментів спостерігається в роботах Василя Пахаренка, Василя Яременка [10], Алли Віннічук [1, с. 16–17], Ірини Зелененької [2, с. 175; 3, с. 32; 4, с. 70; 5, с. 97] та ін., проте все ще нема ґрунтовної праці, яка б була присвячена впливу лицарства й образу воїна-захисника, поданого в Шевченковій ліриці, на читачів. **Методи дослідження:** описовий метод, метод рецептивного аналізу, метод концептуального аналізу, метод компаративного аналізу,.

Виклад матеріалу. Ліричні твори Тараса Шевченка, зосібна, соціально-політичного та історичного спрямування містять у собі ідею відновлення українського державництва та соборності, вони пройняті глибоким гуманізмом, християнською терпимістю та закликають до відновлення козацьких традицій та українського демократизму.

Зображуючи козацтво, його колорит і традиції, письменник віддзеркалив цим самим їх виховний потенціал, дотичний до народної моралі та козацької педагогіки. Актуальність Шевченкової поезії беззаперечна, адже вона побудована на основі традицій козацької України, відбиває героїчний епос минулого, історичну пам'ять про дух свободи, увінчаний звитяжними перемогами. «Заповіт», різноманітні поетичні настанови стають ключем до відродження людської духовності, вони допомагають формувати вільну, гідну людину, що керується почуттям патріотизму. Це є особливо актуальним у наш час – час відродження й очищення нації.

Насамперед, зображуючи козацтво та їхні традиції у своїх геніальних поетичних творах Тарас Шевченко спрямовує силу виховного потенціалу в річище плекання патріотизму та розвитку національної свідомості, духовного збагачення. Відтак, поет ставить козацтво як приклад для наслідування, як феномен нашого історичного минулого, як волевтворчий чинник, взірець боротьби за майбутнє: «У нас воля виростала, / Дніпром умивалась, / У голови гори слала, / Степом укривалась! – / Кров'ю вона умивалась, / А спала на купах, / На козацьких вольних трупах, / Окрадених трупах! / Подивіться лишень добре, / Прочитайте знову / Тую славу...» [40, с. 319].

Відповідно до цього, козацтво та його традиції у трактуванні Тараса Шевченка ховають у собі потужний виховний потенціал, що сягає своїм корінням національної ідеї, народних ідеалів і сподівань, допомагає пізнати національну самобутність, відчутти себе вагомою частиною історично-духовного полотна та крізь призму героїчного минулого створити для себе стратегію майбутнього. Так, у поемі «Чернець» поет відтворив героїзм січового козацтва, а центральна постать твору, Семен Палій, пройшовши всі випробування долі та постригшись у ченці відтворює у своїй пам'яті героїчні картини минулого. Навіть на схилі віку він думає та молиться за Україну: «...Чернець мій встав, / Надів клобук, взяв патерицю, / Перехрестився, чотки взяв... / І за Україну молитись / Старий чернець пошкандибав...», [8, с. 391]. або «Молітесь, братія! / Молились, / Молились щиро козаки, / Як діти, щиро; не журились...» [8, с. 129]. Молитва за свою державу як одна з традиційних категорій світогляду козацтва пройнята наскрізним виховним спрямуванням, адже спрямована на популяризацію християнського милосердя.

Дуже часто такі мотиви переростають у заклики не бути пасивними, а брати приклад з козаків – боротися за свою націю, відстоювати, плекати та любити «свою хату», не ламатися під ярмом: «Схаменіться, недолюди, / Діти юродивії / Подивіться на рай тихий, / На свою країну! / Полюбіте щирим серцем / Велику руїну! / Розкуйтеся, братайтеся! / У чужому краю / Не

шукайте, не питаєте / Того, що немає / І на небі, а не тільки / На чужому полі.
/ В своїй хаті своя й правда, / І сила, і воля...» [8, с. 316].

Разом з тим, Тарас Шевченко вкладає в уста своїх героїв заклик пам'ятати козацтво, отаманів і гетьманів, які не залишили рідну землю та православну віру на поталу ворогам-загарбникам: «Згадайте праведних гетьманів: Де їх могили? / Де лежить / Останок славного Богдана? / Де Острияниця стоїть / Хоч би убогая могила? / Де Наливайкова? / Нема! Живого й мертвого спалили...» [8, с. 128].

Козацько-лицарські традиції у трактуванні письменника здатні формувати шляхетність, спрямованість духовної енергії на практичні справи заради своєї держави: «Братайтеся з нами, / З нами, козаками; / Згадайте Богдана, / Старого гетьмана; / Будете панамі, / Та як ми, з ножами, / З ножами святими, / Та з батьком Максимом / Сю ніч погуляєм, / Ляхів погойдаєм...» [8, с. 123]. Водночас поет засмучений, що носії найкращих якостей українського суспільства, за рядом причин не завершили свої справи: «Посіяли гайдамаки / В Україні жито, / Та не вони його жали. / Що мусим робити? / Нема правди, не вироста; / Кривда повиває...». [8, с. 162].

Отже, плекання козацьких традицій за трактуванням Тараса Шевченка є надважливим елементом закріплення національної духовності нашого народу. Поет доводить, що козаки були взірцем звитяги, служіння Богу й Україні, героїзму, шляхетності й аристократизму, самопожертви в ім'я свободи України, а козацькі традиції є шляхом формування найкращих рис, вони зміцнюють силу духу та державотворчі якості кожного українця.

Ми дійшли таких висновків, що образ козака-лицаря посідає важливе місце в творчості Тараса Шевченка. Він наповнений особливим змістом і рядом ознак, є цілісним репрезентом образного світосприйняття та художнього бачення митця та разом з тим є важливою частиною української літератури.

Література

1. Віннічук А. Художня інтерпретація Коліївщини в поемі Гайдамаки Тараса Шевченка. *Філологічний дискурс*. 2015. № 1. С. 16–19.

2. Зелененька І. А. Образ Тараса Шевченка в ліриці Тараса Мельничука. До рецепції ідеї віри і правди. *З іменем Кобзаря*. Вінничани про Тараса Шевченка. До 200-річчя від дня народження поета. / Упоряд. А. М. Подолинний. Вінниця : Консоль, 2013. С. 174–180.

3. Зелененька І., Крупка В. Василь Стус, Тарас Мельничук, Володимир Забаштанський та Шевченків космос України. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору* : наук. зб. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2018. Вип. 26. С. 30–42.

4. Зелененька І. А., Федик Т. А. Образ Тараса Шевченка в подільській поезії ХХ-ХХІ століть (із методичними рекомендаціями). *Духовні витоки Поділля: митці в історії краю* : матеріали ІV Всеукр. наук.-практ. конф., 13 березня 2014 р. Хмельницький : ХГПА, 2014. С. 69–75.

5. Зелененька І. А., Федик Т. А. Україна у віршах Василя Стуса, Тараса Мельничука, Василя Симоненка як дидактична традиція Тараса Шевченка. *Проблеми освіти*: зб. наук. праць. Вінниця-Київ, 2015. Вип. 82. С. 95–99.

6. Історія української літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки до державної атестації студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» денної та заочної форми навчання / Авт.-упорядн.: Н. С. Поляруш та ін. Вінниця, 2017. 178 с.

7. Руденко Ю. Д. Українська козацька педагогіка: відродження, пошуки, перспективи. *Рідна школа*. 1994. № 5. С. 16.

8. Шевченко Т. Г. Кобзар. Вперше зі щоденником автора / Упоряд. та комент. С. А. Гальченка ; передм. І. М. Дзюби. 2-ге вид. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 960 с.

9. Щербак В. О. Образ козацької України у творах Т. Шевченка. *Український історичний журнал*. 2014. № 2. С. 60–69.

10. Яременко В. Історіософський зміст Шевченкових «Гайдамаків»: (до 170-річчя виходу поеми). *Український історичний журнал*. 2011. № 2. С. 158–179.

Івацко Мар'яна – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська поезія XIX століття в методичній парадигмі.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Зелененька І. А.

Яна Ільченко

ШЛЯХИ ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВ ДО ПІЗНАННЯ ГЛИБИН УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Слово – це мовна одиниця, без вивчення якої неможливе пізнання всього механізму мови. Великий швейцарський лінгвіст Ф. де Соссюр зазначав, що «слово, незважаючи на всі труднощі, пов'язані з визначенням цього поняття, є одиницею, що невідступно постає перед нашим розумом як щось центральне в механізмі мови» [5, с. 143]. Воно є багатомірним: характеризується сукупністю семантичних, фонетичних і граматичних ознак, специфічних для кожної мови, має певне емоційне забарвлення, позначає предмети та явища навколишньої дійсності.

Розвиток дітей, їх навчання та виховання є безперервним процесом формування особистості, який значною мірою відбувається завдяки мові, оскільки вона – є важливим знаряддям в пошуках істини. Усе людське життя, дії, мислення й сподівання відображаються в слові. За його допомогою дитина дізнається про почуття та думки, що хвилювали людство віддавна.

Відомі науковці висвітлювали питання лінгводидактичних основ формування вмінь і навичок зв'язного мовлення школярів (І. І. Срезневський, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський), підвищення рівня культури мовлення учнів (Н. Д. Бабич, І. К. Білодід, А. П. Коваль, Л. М. Паламар, Є. Д. Чак та ін.).